מנורת המאור — ברכת כהנים

ברכת כהנים

וכשמשלים ש"צ הודאה, אם יש שם כהנים, נושאים את כפיהם, ואם אין שם כהנים, יאמר ש"צ ברכת כהנים. ויאמר קודם, אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו', יברכך ה' וכו', עד ושמו את שמי על בני ישראל, ומסיים עושה שלום.

היו שם כהנים, והסכימו הקהל לעשות ברכת כהנים, נושאין כפיהם. וצריך שיהיו הקהל עשרה או יותר, והכהנים מן המנין, שאין נשיאות כפים בפחות מעשרה. וכל כהן שאין בו אחד מן הדברים המעכבין נשיאות כפים, צריך לישא כפיו, ואם אינו נושא כפיו, עובר בשלש מצות עשה, והם כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי. והוא שיהיה בבית הכנסת בשעה שקורא השמש כהנים, כדכתיב (במדבר ו, כג) אמור להם, ומתרגמינן כדי יימרון להון.

וגרסי' במדרש יהי אור תאנא כל כהן שאין לו בת זוגו אסור לעבודה, משום דכתי' (ויקרא טז, ו) וכפר בעדו ובעד ביתו. אמ' ר' יצחק משום דלית שכינה שריא במאן דלא אנסיב, וכהנא בעי יתיר מכל עמא למשרי ביה שכינה. וכיון ששכינה שרויה על הכהנים, אז הם ראויים לברך את ישראל, לפי שהם חסידים וראוים לברך, כדא' וחסידיך יברכוך. כה תברכו ביראה, כה תברכו בענוה, כה תברכו בלשון קדש. אמ' ר' יהודה, בשעה שכהן נושא את כפיו למטה, כל הכתרים הקדושים של מעלה מתעוררים ומתתקנים לברך את ישראל. תאנא כהנא דפריש ידו בעי דלא יתחברון אצבעין דא בדא, כדי שיתפרש שמא קדישא באצבעותיו של כהן. א"ר יצחק רצה הב"ה שיתברכו העליונים בזכות התחתונים. אמ' ר' יהודה כל כהן דלא ידע רזא דא, ולמאן מברך, ומה היא ברכתא דמברך, לא ברכתא דיליה ברכתא, שנא' (מלאכי ב, ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם שפתותיו ישמרו דעת ותורה על פיו הרי הוא כהן וראוי לברך, ואם לאו הרי הוא כשאר העם. תאנא כל כהן דלא רחמין ליה עמא, לא יפרוש ידו. ועובדא הוה בחד כהן דלא רחמי ליה עמא, וקם ופריש ידיה, ועד לא שלים איתעביד תלא דגרמי. מאי טעמא, משום דלא בריך בחביבותא. וקם אחורי ופריש ידיה וברך. ואתקן ההוא יומא, דכל כהן דלא רחים לעמיה, או לא מרחמין ליה עמא, לא יפרוש ידוהי, דכתי' (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך, אל תקרי יבורך אלא יברך. א"ר יוסי, בשעה שהכהנים נושאים כפיהם אסור להסתכל בהם, לפי ששכינה שרויה על ידיהם.

ועוד גרסי' במדרש יהי אור א"ר יוסי יומא חד יתיבנא קמיה דר' אלעזר בר שמעון ואמרתי לו, מה ראה דוד ע"ה שאמ' אדם ובהמה תושיע ה'. אדם תינח, בהמה למה. אמ' לי יאות שאלת. זכו אדם, לא זכו בהמה. אמרתי לו, סוד הדבר אני צריך לדעת. אמ' לי, הקב"ה קרא לישראל אדם כשם שקרא למלאכים אדם, כדא' ודמות פניהם פני אדם, וקרא להם לישראל בהמה על שם התחתונים, כדא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. לפי' אמר דוד ע"ה אדם ובהמה תושיע ה', אם אדם כמלאכים מוטב, ואם לאו בהמה כתחתונים, אלו ואלו תושיע ה'. וכשישראל מתברכין למטה, הב"ה מברך אותם למעלה, דכתי' (הושע ב, כג) אנכי אענה את השמים והם יענו את הארץ, וכתי' (במדבר ו, כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, ושמו את שמי על בני ישראל למטה, ואני אברכם למעלה. ולפיכך אומרים הכהנים יברכך ה' וישמרך. יברכך ה' למעלה, כדא' השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל, וישמרך למטה, כדא' ה' ישמרהו ויחייהו יאושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו. יאר ה' פניו אליך למעלה, כדא' באור פני מלך חיים, ויחנך למטה, כדא' ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ישא ה' פניו אליך למעלה, כדא' כי אשא אל שמים ידי וגו', וישם לך שלום למטה, כדא' כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף.

ד"א יברכך ה', זו ברכת פרי האדמה, ולדות האדם וולדות הבהמה. וכן הוא אומר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. וישמרך מן הגייסות. וכן הוא אומר אתה ה' תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם, וסמיך ליה סביב רשעים יתהלכון, שהם הגייסות. יאר ה' פניו אליך, אלו טעמי תורה ודקדוקיה. וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. ויחנך, שיאריך אפו עליך בעת קצפו ויעשה עמך חסד. וכן הוא אומר חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד. ישא ה' פניו אליך, שאם יהיו עונותיך כנגד זכיותיך ביום הדין שיכרע לך כף מאזנים של זכיות. וכן הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. וישם לך שלום, שלום בכניסתך, שלום בצאתך, שלום עם כל אדם. ר' חנינא סגן הכהנים אומר וישם לך שלום, בביתך. ר' נתן אומר שלום זה בן דוד, כדא' למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו'. ד"א וישם לך שלום, שיפטר מן העולם הזה בשלום ובשיבה טובה, שנא' (בראשית טו, טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה.

ואלה שאמרו ז"ל שכל כהן שאינו נושא את כפיו עובר בשלש מצות עשה, דוקא שהיה בבית הכנסת כשחוזר שליח צבור התפלה והגיע לעבודה, והיה בבית הכנסת והסכימו הקהל לעשות ברכת כהנים, אבל אם לא הסכימו הקהל לעשות ברכת כהנים, או לא היה בבית הכנסת כשהגיע שליח צבור לעבודה, הרי זה אינו עובר.

ואלו שפסולין לישא כפיהם, מי שיש לו מום בידיו, כגון שהיו בוהקניות או עקומות, מפני שהעם מסתכלין בו, או שהיה זבלגן, והוא מי שרירו יורד על זקנו, או סומא באחת מעיניו. ואם היו בני עירו רגילין בו, ומכירין שהוא זבלגן או סומא, ישא כפיו. היו ידיו צבועות סטיס או פואה, לא ישא כפיו, מפני שמסתכלין בו. מי שאינו יודע לחתוך האותיות, כגון אלו שאומרין לאלפין עינין ולעינין אלפין, וכיוצא בזה, לא ישא כפיו. קטון או גדול שלא נתמלא זקנו, לא ישא כפיו, בד"א כשהוא לבדו, אבל עם אחרים ישא משידע לישא כפיו. כהן שהרג את הנפש אפי' בשוגג, לא ישא כפיו, דכתי' (ישעיהו א, טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו. משומד לא ישא כפיו. וכתב הרמב"ם ז"ל אפי' עשה תשובה, אבל רבינו שלמה ז"ל ורבינו גרשום פסקו שיוכל לישא כפיו אם שב בתשובה. שכור לא ישא כפיו. וכתב הרמב"ם ז"ל שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא כפיו, שתאו בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר, ואם שתה יותר מרביעית, אע"פ שהיה מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים, לא ישא כפיו עד שיסיר את יינו מעליו. א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא, למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת כהן מברך, לומר לך מה נזיר אסור ביין, אף כהן מברך אסור ביין. לא היו בו דברים המונעים נשיאות כפים, אע"פ שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו, נושא כפיו, שמצות עשה היא

לכל כהן לישא כפיו, ואין אומרין לרשע, הוסף רשע והמנע מן המצות. ואל תתמה ותאמר, מה תועיל ברכת הדיוט. אין קבלת הברכה תלויה בכהנים אלא בהב"ה, שנא' (במדבר ו, כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. וכל כהן הנושא את כפיו הב"ה מברכו, שנא' (בראשית יב, ג) ואברכה מברכיך.

ויחלוץ מנעליו בשעה שעולה לדוכן, שכן התקין רבן יוחנן בן זכאי שלא יעלו הכהנים לדוכן במנעליהם. ויטול ידיו עד הפרק כמו בעבודה. וכשמתחיל שליח צבור רצה, כל כהן וכהן שבבית הכנסת עוקר ממקומו לעלות לדוכן. ואפי' שלא יגיע שם עד שיסיים ש"צ רצה, הואיל ועקר רגליו כשהתחיל רצה יכול לעלות, אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה. וכשעוקר רגליו לעלות אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה, ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. ועולין לדוכן, ועומדין שם, פניהם למול ההיכל ואחוריהם כלפי העם, ואצבעותיהם כפופין לתוך כפיהם, עד שמסיים שליח צבור מודים, ואז קורא להם כהנים, ומחזירין כלפי העם. ואם הוא אחד, אינו קורא, אלא הוא עצמו מחזיר פניו. ולא יפסיק שליח צבור לקרות כהנים, דהוי הפסק בתוך התפלה, אלא חזן הכנסת, פי' הממונה על צרכי בית הכנסת, קורא כהנים בקול רם, עד שמגיע ש"צ לשים שלום. ואז מחזירין את פניהם כלפי העם ומברכין, בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. ומגביהין ידיהם כנגד כתפיהם, ופושטים ידיהם, וחולקין אצבעותיהם, על פי המדרש מציץ מן החרכים, ששכינה למעלה מראשיהם ומציץ מבין חרכי אצבעותיהם. ומכוונין לעשות חמשה אוירים, מבין שתי אצבעות לשתי אצבעות אויר אחד, ובין אצבע לגודל ובין גודל לאצבע, לקיים מציץ מן החרכים. ושליח צבור מקרא אותם יברכך, והם עונין אחריו מלה במלה עד שיסיימו פסוק ראשון, ועונין הקהל אמן. וכן אחר פסוק שני. וכן אחר פסוק ג'.

וכשאומרים הכהנים יברכך, אומרים הצבור בלחש כל אחד ואחד בפני עצמו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. וכשאומרים ה', אומרים הצבור, ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת. וכשאומרים וישמרך, אומרים הצבור, שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני. וכשאומרים יאר, אומרים הצבור, ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני. וכשאומרים אליך, אומרים הצבור, אליך ה' נפשי אשא. וכשאומרים ויחנך, אומרים הצבור, חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי. וכשאומרים ישא, אומרים הצבור, ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו. וכשאומרים ה', אומרים הצבור, ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. וכשאומרים פניו, אומרים הצבור, ופנית אל תפלת עבדך ועמך ישראל. וכשאומרים אליך, אומרים הצבור, אליך נשאתי את עיני. וכשאומרים וישם, אומרים הצבור, שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך. וכשאומרים לך, אומרים הצבור, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ. וכשאומרים שלום, אומרים הצבור, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.

וגרסי' בירושלמי הכהנים מברכין בקול רם, בקולו של רם, מלמד שהב"ה משתף קולו עמהם. ד"א במעולה שבקולות, לא גדול ולא קטון אלא בינוני. וגרסי' במדרש פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן זכה שיהיו זרעו מברכין את ישראל תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל, שנא' (במדבר כה, יג) והיתה לו ולזרעו אחריו [וגו']. את מוצא בפסוק זה ט"ו תיבות וששים אותיות שיש בפסוקים של ברכת כהנים, שהם יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ויחנך חסר בלא ו"ו. וגרסי' במדרש וידם אהרן, בשכר ענותנותו של אהרן ע"ה זכה לברך את ישראל ברכת כהנים, שהם ששים אותיות, כמנין וידם.

ואחר שמסיימין הכהנים לברך את העם, מתחיל שליח צבור שים שלום. ואז הכהנים מחזירין את פניהם כלפי המקדש, ר"ל כלפי ההיכל, ואומרים, רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ו[את] האדמה וגו'. ואינן רשאין להחזיר את פניהם עד שיאמר שליח צבור שים שלום. וכשמחזירין פניהם, בין בתחלה בין בסוף, לא יחזרו אלא דרך ימין. אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור, פי' אמן שעונין אחר ברכת מודים. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין הצבור עונין אמן עד שיכלה הפסוק מפי הכהנים. ואין ש"צ רשאי לענות אמן אחר הברכה של כהנים, שמא תתבלבל דעתו ולא ידע איזו ברכה יש לו להקרותן, אם פסוק שני או שלישי. ובשעה שהכהנים מברכין את העם לא יביטו ולא יסיחו את דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה, כמי שהוא עומד בתפלה, והעם יכוונו את לבם לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם. דתאני אהבה בריה דר' מנימין בר' חייא, עם שאחרי הכהנים אינן בכלל ברכה, אבל שלפניהם ומצדיהם אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת. ולאחריהם אם הם אנוסין, בכלל ברכה הם. דאמ' ר' שמלאי, בית הכנסת שכלה כהנים עולין לדוכן, למי מברכין לעם שבשדות.

אין נשיאות כפים אלא בשחרית במוסף ובנעילה, כמו ביום הכפורים ובמעמדות, אבל לא במנחה, הואיל ומצויה השכרות, שמא יהיה הכהן שכור, ואפי' במנחה של תענית גזירה אשאר ימים. והני מילי בתענית שיש בו נעילה, כמו ביום הכפורים ותענית צבור, שהמנחה היא בעוד היום גדול ויבא לטעות במנחה של שאר ימים, אבל תענית שאין בו נעילה, כגון ט' באב ושבעה עשר בתמוז, הואיל ותפלת המנחה סמוכה לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה, ולא יבא לטעות במנחה של שאר ימים. הילכך יש בה נשיאות כפים.

הרואה חלום ואינו יודע מה הוא, יעמוד אצל כהנים בשעה שעולין לדוכן, ויאמר, רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מהו. בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו אחרים עלי, אם טובים הם, חזקם ואמצם, כחלומותיו של יוסף הצדיק, ואם צריכין רפואה, רפאם, כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמי יריחו על ידי אלישע, וכמרים מצרעתה, וכנעמן מצרעתו, וכחזקיהו מחוליו. וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע מרעה לטובה, כן תהפוך לי כל חלומותי לטובה, ותרצני ותנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי. ויכוין לסיים עם הכהנים כשעונין הצבור אמן. או יאמר כך, אדיר במרום שוכן בגבורה, אתה שלום ושמך שלום, יהי רצון שתשים עלינו שלום. כדגרסי' במדרש יהי אור. תאני תנא קמיה דר' שמעון, האי מאן דמצעיר בחלמיה, ייתי בשעתא דכהני פרשי ידיהו, ולימא רבונו של עולם וכו', משום דההיא שעתא אישתכיחו רחמין בעלמין, ומאן דבעי רחמין על צעריה אתהפך ליה דינא לרחמי.